



## УЛУУС ДААЛТАТЫН СУБЭТИГЭР

СОЦИАЛЬНАЙ САКААС—  
ОЛОХ УЙГУТУН МЭКТИЭЛИЙР

Сэтгэлийн 48 хүнүүд улсуу даяагаархын сүбэтэн  
мунхадад үс бондуррууно жордо. Мунхадад улсуу ба-  
хилдхон А. А. ШАДРИН саладан ызыта.

Бастымынан «Нәбилә» социальнай сәһаһын тәд-  
дүрүи Хәшһәтәи «Нәбилә» дәрәһәтәи Һәтәр Үләтәи  
түһүрәи бу нәбиләи бавыһага Г. Н. НӘСТЕРӘВ  
отвѣта истидиһә.

[illegible]

Бэлсэтэнгэ хялтыбыт социальный сакааны тогорууа биэр ийиэхэ тимсэр суоһу-ас социальный сакаана тусбататын, үлэ тохчулаан барбатын, йнэстада тэрэһини, ховтуруул суоһун ийдилар. Үлэни мөлтөх-түтүн ийин баһылык Г. Н. Нестеренка быыһабыр бэриһиникэ. Баһылыктар тустарх боппурхосна тордүс өтүөтүгэһиһинара. Ол тухары биһрдин ийилэһигинэн өтүрдэһиһит бу социальный сакаас дьон олоһун уй-тутун, рынокка көмүскэлтөөх буоларын мөккүһүннэрин туһууан ойдоһу баһылыктарга ситэ-хотө-кирэ иһтэ сэмэлэһинэ.

Мэргэжлээ илгээс бонхуруугуудан «Силдэг нийслэл»-гийн дэвсгэлтэтэй сэдл 10 аймн түрүүгийн бюджетн толорон нийтинн тукунан» мөнгөнөө байхлыга Н. В. БАШАРИН информациятын нийтлэ бонхуруубу үн уярактеннестэ бэлэмнөөн киллэрдэ. Седл 10 аймнтар бюджетн үбү киллэртин 85 бырыман толорууллубут. Бу тустайн транспорт килинтэ, бюджетн толорууга «ЖКХ» цетатинаатыгар 325,5 тый. солк. ороскуоттамзыт. Бу бюджетнй корууллубтах ороскуоттар Коммунальвай өгөлөрү толөөшүннэ эмнэ аһары барын тайлаарыллубут. Мэвнэ 1038,2 тый. солк. сурулүйдамзынэ. Дэвсгэлтэ өстүүлэн материалнай ороскуоттар эабехторо кириитислэмннэ. Итиннэк транспортнай өгөлөртэ аһары барын өссө улахан.

Азбан, суоттави үлэһэбин сүүдэ, контуруна мо-  
тотуллубутэ бу иһиллэһкэ ордуу характернайын ба-  
дистээн туран, байылык Н. В. Гашаринга кытаанах  
ийым оһолулуна.

Үсүшүвөн, «Улуу» кулдарлар барлык сангаанын дариыгы, байытар уюмга буулаанын тууунан ин-формацияга айылга хариытабылган комитетин пред-седителя В. М. МОХАТЫРБЕК оордо. Манга аялг билалыныа бигерениа.

C. СЕМЕНОВА.

# АҢАБАС КЭПСЭТИИТТЭН САНААЛАР

CONCLUSIONS

—Оскуллага араас дундгаар ийгээдүүлж, сүлэвчтэй өрө дундгаар хойгуулан кэллэгэнэ, ийг өрдөгтэн сууфурдана, кынһыра жүрүбкэнэ эйз дам, кэллэгэнэ кэллэгэнэ.

[illegible]

Билиштин юмга общественный олох укулааты торттун уларыбита тапса-сап уонна уопейынан тутта-хаста сылдьым культууратыгар атын суолу-ни-ин киллэрбитин бари билэбит. Хруукку курдук, оскуо-лаада биир форма ирдэмиэт, аны онугу көрдөөбүт да иһли кыайан буолбаккын. Сорохтор оскуолаада ирээс сыаналаах күндү тапаны кэтон кэллэнэр оёо ым-сымыытыан күөдүүтэллэр. Оскуотун алын кылаас оёо-лорго үтүктүүгү бэрээдэгийнэи тиннир абит буоллаах-тарына, үрдүкү кылаас үөрөнөөччилэрэ бэйэлэрини уратыларыгар барсар, стильнэй тапастарга болроом-толорун уураалар. Оз саналар бэйилэтарашынар, тө-рөнүүт бюджетин аахсыбакка иро, тугу баарыбытын, ымсыра көрбүтүн көрдүөн сон. Бу боннууруоска, аһааде көөсөтин кыттымылаахтара иһэнн кытары со-булалар-субулаһан тапса матырыйаалын, сыанатын уонна көтөллөн сөптөөх кэмин быһаарап барам, кэмин диниин олутун тохтоотулар.

—Ойуу марах сиргэ ытатн твах-сыйыа үбү-харчыны өрсүкүтүүтүүн,—диэн кэпсэтинин үгүстэ истэтин. Ол эрээри, өбө атын сиргэ сыздый «хараа аһылар», билингэ-көрүүгэ тардылыкта күүһүрөр, уопсай ирүгүлөрө кэтиир. Быйыл сайын билингэ өскүлөбүт өлүлөрө—«Колүкүчээн» үткүү нардыай аһамбылга сыалдар кыргыттар Тунуска, Италияда онтон Коротнах Лева, Неговицна Света, Пермьянова Аня Владивосток куоракка «Океан» лаабырга баран сыныһын, атын дойдуларга дьон хайдах өлөрүөн, кинилэр тоһе културалаахтарын, төрөбүт сирдэригэр, байлаларын омуурттарга хайдах сыһаманнаһаларын эт харахтарынан көрөн-истэн кэлбиттэргэ.

—Саях оёго атын сарга сымдыра өлүс туулаах,  
бастатан туран, бийиги атын өмүк оёлоруттан туо-  
да уратыбыт, итэрсинт суох. Сорох аттүтүр өссө ор-  
дук обининт дүөн самоощената үрлүүр. Бойотин  
күүнүтүр эрөнү үөрөнөр. Атын сар—өмүк культура-  
тын, сайдыатын көрөн бийиги өнүккө тийэргө дьу-  
дуһуохтаахнат дүөн санаа үскүүр. Ыраах сымдын,  
мужичествнай сымын сайдар. Бэйэ-бэйгө көмөлө-  
сүһүү, эрэнсин-итэрсини күүнүрөр.

Два ити курдук, бу аңаарас кэмселтиң түмүгүр би-  
инин ыңгаалык кыргыттарбыт, олох киңи аартыгар үк-  
түмүрүр сындыар эрмаларбыт-көжжиллөрбүт олоххо  
сөптөөх сыһааннаахтарын, ираас, члэниңи көрүү-  
дөөх обиттерин билди олус астынныбыт. Ити үтүө  
санааларыттын түөрлөбүткө, бастың ойдоох санаа-  
лалх дьон буолан тахсаахтары дьон эрэннэхпитин  
баардыбыт. Ичинкигин: бу биш диспутынан муңур-  
димаакка, кыһын-уолу таңгы тутан, барыларын ха-  
бар оро аймах муналар бөлүлүүстөрүн тула киңи  
ник кэмсел, санааларын кыбыстыбаакка аңаарастык  
эти үрөнөллөрүн уюша олоххо таба көрүүдөөх дьон  
буола улааталарын түңгүтүр угуунаах үлэни мытар-  
га дьон бары каттылаахтар бода санааларынан тү-  
мүктүнэ.

Надежда ПОНОВА, психолог.

СУОЛ—ХОРУК ТЫМЫРБЫТ

Суол-хофук тымыр, сайдаы динлэр Кырдык, Федераллий суол олохундубут үтүктүн атрапчылар келин биллибт, ол улуустанды тууф, армүөнүнүүр государственнай унитарнай предпринитка омото булар.

Бу предирягитие салайааччытынан Попов Николай Николаевич үлээрин Кинд бу кууһуруга куурааттаабыт буолан, бөһүөтүнүн салайааччыта Захаров Василий Петрович кэпсэттэ:

— Билэгийн туруугуан 36 үлэмтгэхийг, 1998 сэл  
от ийын 1 хүнүүтэн государственной таралта бус-  
бунууг, уруукута шигдодор подразделенийг этибит.

Бийнги барьта 308 км сулуу хангуулаууубут, ол ийнхгэр федеральной суол уйнаа ит суулалар (олух тоох) ширэлэлэр. Быйда сийсн халаан уутуттан эмсэдэлээбит сирдэри чөлүтөр түһөрннго үгүс үлэни мыттымыт—ол курдук халаан содулуттан 91 км суол, 16 муоста, 28 быйыт аадыаммыта, «Аартык» сулуу гутар-оронүөнүүр ХЭТ, үхүүстээдэ гутар-эксплуатацоннай холбохук куустэриннэ 4 муоста, 10 быйыт, 1,5 км кутуу суол чөлүтөр түһөрнлээн барьта 1015.77 солк. суумаалаах улахан үлэ толоруулуна.

Сотуратаарыта Мугудайдары «Бага сапал» Илантор авторитар огуодуларыгар календар, педиауурач Машарова А. Н. уонна психолог Попова Н. Н. тэрийиндэринэн үрдүкү кылаас кыргыттарыгар аналлаах «Былыс—дьахтар—ий» дьон темада диспут ыыталынына. Диспука 8-11 кылаас кыргыттары үс бөлөххө араахан билииги олоххо кистэр проблемнай боппуруостар тула бэйэлэрин ис санааларын аһаастык көрсөтүлэр.

Бастанидаан, өй-санаа өттүүн нийлмэг судалалгаах болгуруус бүрэлднээ;

— Умук кишиктин, ити көстөр сериалдар геройдарын идеал эбатар имидж ойноттор тоһа сөбүй? Хоолобура, оролор үгүстөрү сөбүлөөн көрбүт «Эден и ре, батас», уонна билгени көстү турар «Иерый поделуй» курдук кишиктэр?

Миньнаха ыргымттар киинэни үтүктүү сөп да, сана-  
на да өрүттөрүн ыратыһан баран, бэри биһир санаа-  
да кэллэлэр. Уус-ураан киинэ-искусство, эд аата онко-  
рон көрүү. Ону барытын үтүктөн, сүһөн ылар ила-  
дита суох. Ол да буоллар, киинэ геройдарын үчүзү  
бийиымыларын уонна тутта-хытта сымдаалларыттан  
каһы итэриниһкэ, туһаныыга эмнэ баар буолар. Ол  
да буоллар, саха кыһаһын чарас үйүлгэтин уратытын  
өйдөөн, намыһы-намыһа, сэмэй майгыбытын-сигилиби-  
тин сүтэрэ суохтаахпыт диэн хорботон болонтоо-  
түлөр.

Кыямат оор бастакы кылбык таптал ийининги 14-15 сайышар көрсөн үгүстүк санаада ылазын, үөрөхкө жолтоонун, төрөнүштүн кытары өйдөсөт бузулуу түгөйи көрсөткө саярбага суох, Итинтен үөскөзөн тах-сыбыт: «Кыямат уолга тапталын бастакынан билинбей сен дуу, суох дуу?»—дизен ыйытылыга, санаа икин аны хайдыста. Ол курдук, сироктор уол төбүлдөбөт буулаарына, күлүү-оошнуу оңостуон уонна «достун-най» дин санаан албанынан, атабастыан соом—достилэр, оңгон атыгтар «жым эрдэ билинээр тутулууга суох. Чолчу билинаарынылаах, көнө кыргыттар бейлэрэ билиннэхтэре өбөтөр дүгөгаларин көмөтүзөн бил-лэрнөхтэрин эинэ сина—дизтилар.

Билэгтүн камыг жабкы өлөх—өлөхтү ирдэбилдэ. Табах, арыгы, парматин курдук кунбадан дылалыктар наһаа элэр ордолору сүтүбөн эрэллэрэ кими бабарар долгутар. Аһаас тэбээтэнигэ кыттыбыт оғолор ити кестүүнү сэмэлээн тураннар, арыгы-табах дылалыгыннан аһаа эр күүнүнөн аһаастанар ордугун тоһо-болсон билэгтэтиһэр.

Оскулалар үөрөнө сымдаан абаттар кыл мүчүү оскулалары бүтүрөөт да үсүс кыла үөрөмөккө эре ортотуу ситэ сайда плитиниз ийе буолара элбээбитэ эинт баар суол. Бу проблема күлүү өтүүнү аборт үксээбит буолар. Бастакы аборт калли оролонов дьылдоп матарага төрүздөрүн оскулалар үөрөнүр кыргыттар өйдүүлэрэ наадатын социалист-көөч төһө болсон билингээбитинер, кыргыттар валеология предметтер плитиниз сымананнаах билилери млыбттарып эитилер. Сахалык сүэри, кыме оро чюлүн харыстанамтаах дьон этин бүтүн да суолтата сүпсөтөтин бабортоттилар.

Кыяс уюмга ийе пизи ардыларыгар сыйлап билинг-  
ни сорохо хайдах буолуохтаабын уюмга хайдахый?—  
диги мыйтым кетепуллубут аһаас көрсөтүп кыт-  
тамылаахтарын барыларын сүһүгүһүмүрдэ.

Кыргыттар санааларың кыыс уюнга ийр өйдөсөт  
түгөннөріңер үүрдүдөр; Санааларың манчык этилээр.

— Илэ кыяһын кыстары айбарастык кэпсэтэрхүтөх.  
Бөйөтүн санаа удаатан эрэр эдэр салаһын санаан туран,  
кыһын, кыһы кыһаластык түүх дойгутарын ойдуу.

## К ТЫМЫРБЫТ

Маны табиgian yдyгe нйгэр Арьмалаахн 1,5 км суол оюоуауина, Мывдагаайна суолугар 2,5 км буюу кутулуйна, Мйрыла, Чакыр, Чыашара суолларьтар оромюмнүүр үдэлэр бардылар. Туранчы—Арьмалах суолугар 31-с км, мюста аьырахтанына, федеральнай суола 2 свгс улахан 800 метр кэригнээх үрдэни үдэлэрин шьттыбыт. Уосаймыан, ед агардах үдэ-битигэр суол оромюмнүүр 7890 куб. м буюу, 1990 куб. м гравийм тастыбыт.

Улабыт биһир сүүрү хаймакхатынны суолга аэактары туруоруу, ситардыны, хаары ыраастаһыны, трейдердэһини, муосталар туруктарыны көрүү-истин буолар, бу хас нй аайы ытыһылар үлэлэрит, Соторутааҕыта госкомиссияны тутуллубут Чуралчы—Тамта кавадский муостаны эксплуатацияда ылыбыт, манна барыта 60 куб. метр буор тутуллубута.

Нийслэл бэлдэгчид бичигтэйг нь сууцга 6 км гравий-  
дундаахныг, урсгайныг гравийдаахныг нь нүүсн  
турууан хэлэлцэрт бэлдэгчид бичигтэйг Олохдоо бод-  
жот суугаар Хадгаарг мал муоста, Мылдгаарг  
сууцга үлдэцтэй хоньа 2 муоста олохдоо хоньах. Мал

ны тайзнаа үн бэрүлүүнээр Армызнаах нэбилдэ-  
тин суула шонбулдуулах. Бэрэйнэгар сайаанка тү-  
хэрилдэн сэгдэе.

Бийлгийн яварахын үзэмж хамнык баярлар тэртлтийн курдук, бийлэхэ мнхалдлар эмнэ хамна барыахтарай, ол курдук бийлгн мнхалдлбыт—транспортин хааччлалыгта. Уонсайа барыта 6 саяосваллаахынхт, 2 гредер, 2 бульдозер баяр, ону тайнин 1 скреперт оромунинхн үзэлэтнхтээхынхт, Сашаас чаасынт суура, техникабыт эртгиринта уонна ол ахсаан өтүүнн аргыада үдүн атахтынэр. Уяатан өтүүнн улуустанга дналалта хааччылар. Итинн тайнин хонтуорибыт аргадатын төлүүрбүт яварахтардаах. Ааспыт өтүтэр акционернай общество буулан олорон 10 мй хамнас динн мөртөөхүт, талонунан аахсымпынт тайнин, өссө да 871 тнф, солк. млар нэстээхынт. Иккин 5 мйга государственнай унитарнай предприятио буолуоххутуттан хамнас кыралан кэлэр.

Улусна сууду онгаруу сүмэтэгийн өйдөөн бу дээрүүс  
төрлөгтэ үлэһиттэрэ ырахан усулуобуйара хамнаһа  
суох, улүүснүүг туһа нигэн түмсүүлээхтик үлэһитлэ-  
риттэн иһин астынар

А. АЛЕКСЕЕВ,  
хатыат анал. нора.



